

CHRISTIERN II's DANSKE MØNTER

Foredrag av GEORG GALSTER på Norsk Numismatisk Forenings
møde den 17. august 1928.

Da Kong Hans døde den 20. Februar 1513, var man ingenlunde tilfreds med det danske Møntvæsen, saaledes som det havde udviklet sig i den afdøde Konges Tid. Ganske vist havde Kongen for første Gang ladet Guldmønt slaa: Nobler og rhinske Gylden, men det var kun, da han rustede til Erobringstog mod Sverige, og disse Pragtmønter var for faatallige til at kunne have nogen Betydning for den daglige Handel og Vandel. Saa havde Kong Hans genoptaget Udmøntningen af Skillinger og Søslinge, og det var ogsaa godt; men det kedelige var, at der sloges i Overflod af ringholdige Hvide; der maatte svares Opgæld, saaledes at en Skilling betaltes med fire, fem Hvide eller mere i Stedet for tre.

Rigsraadet indskærpede nu i den unge Konges Haandfæstning, som underskrevs den 22. Juli, Nødvendigheden af et velordnet Møntvæsen: „Hvad som møntes efter denne Dag i Danmark og Norge, skal møntes saaledes, at to Mark gør Fyldest for en rhinsk Gylden“¹. I Overensstemmelse hermed er den Møntordning, som Christiern II foreskrev Dines Blicher, da han overdrog ham Mønten i Malmø den 1. August 1513². Mester Dines skulde slaa Skillinger og Hvide, hver Skilling skulde gælde 3 Hvide, og 16 Skilling i Mønt skulde være god for en halv rhinsk Gylden i Guld. De føl-

¹ Aarsberetn. fra Gehejmearch. II S. 62. Diplomatarium Norvegicum 9 Samling S. 442.

² SUHM, Nye Samlinger II S. 123—125.

gende Bestemmelser om Vægt og Halt lader sig bedst gengive og omregne i Skema:

	Stk. paa kolnsk M.	Raavægt (kolnsk M. 230 g.)	Halt i Værksølv (15-lødigt)	Lodighed	Finhed 1/1000	Finvægt g.	Stk. paa rhinsk Gylden
ß	96	2,40	5 ³ / ₄	5 ¹ / ₃₂	314,5	0,75	32
alb.	222	1,04	4 ¹ / ₂	3 ¹⁵ / ₁₆	246	0,25	96

Desuden skulde Dines Blicher mønte Guldmonet, hele og halve Gylden saa gode som rhinske Gylden. — De 4 rhinske Kurfyrsters Gylden sloges efter den da gældende Møntordning af 1490 efter dette Skema¹:

	Stk. paa kolnsk M.	Raavægt (kolnsk M. 233, 855 g.)	Finhed		Finvægt g.	Værdi i Kroner
			Karat	1/1000		
Rhinsk Gylden . . .	71 ¹ / ₃	3,278	18 ¹ / ₂	770,83	2,527	6,267

Den kølnske Mark i det 16. Aarhundrede var noget lettere end den i Berlin 1821 til 233,855 Gram normerede kølnske Mark. Den i tyske Møntsteder i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede benyttede kølnske Mark er beregnet til at have været af 231,156 Grams Vægt². Vi ved ikke, hvor meget den saakaldte kølnske Mark har vejet i Danmark, specielt i Malmø 1513. Sandsynligvis vil man ikke begaa nogen større Fejl ved at regne med et rundt Tal: 230 g. — I Stedet for Stykantal angiver Møntordningen egentlig 32 „Kast“, henholdsvis 74 „Kast“ à 3 Skillinger eller 3 Hvide, en efter moderne Begreber lidt overflødig Regnemaade. Men langt besværligere er Møntordningens Bestemmelse af Halten efter „Værksølv, saa godt som Guldsmedene forarbejde her i Riget“. Som allerede Luxdorph har vist³, menes hermed 15-lødigt Sølv. I Følge

¹ ALFRED NOSS, Die Münzen und Medaillen von Cöln II (Cöln 1913) S. 320. ALFRED NOSS, Die Münzen von Trier I, 2 (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde XXX Bonn 1916) S. 285. — Jfr. ogsaa J. WILCKE, Kong Hans' rhinske Guldgylden. Numismatisk Forenings Medlemsblad V Nr. 4 Februar 1920 S. 42.

² H. GROTE, Münzstudien II. Leipzig 1863. S. 33.

³ Anmærkninger over adskillige Mynte Anordninger under de høj-salige Kongers Christian den II. Friedrich den I. og Christian den III. Regjeringer. Skrifter,

Christiern II's Skraa og Skikkelse for Guldsmidene i Danmark af 1515 maatte Guldsmidene ikke „forarbejde ringere Sølv under Hammeren end det som vejne Mark deraf holde skal 15 Lod purt Sølv“¹. Fordringerne var aabenbart skærpede siden Privilegierne, som Kong Hans gav Guldsmidene 1496; da var det fyldestgørende, naar Marken blot holdt 14 Lod „godt brændt Sølv“¹. — To Mark eller 32 Skilling efter denne Møntordning skulde følgelig veje 24 g. fint Sølv; det svarer, som den følgende Møntordning viser, godt nok til en Sølvgylden, der atter regnedes for en rhinsk Guldgylden værd. Møntordningen af 1513 var i behørig Overensstemmelse med Haandfæstningens Krav. — Der kendes ingen Møntordning for Danmark fra Kong Hans' Tid, men adskillige af Bestemmelserne i Møntordningen af 1513 stemmer overens med Kong Hans' svenske Møntordning af 1497 (og forøvrigt ogsaa med Sten Stures Møntordning af 1480)², saaledes at man tør antage, at Ordningen af 1513 i disse Henseender ikke betyder noget nyt, men blot gentager ældre Bestemmelser. Mester Dines fik saaledes „et Quintin til Fare“³ o. den udmøntede kønske Mark maatte veje et Quintin mere eller mindre, uden at Møntmesteren skulde komme i Fare for at overtræde Møntordningen. Det er det samme Remedie (for at bruge det moderne Udtryk), som var fastsat i de nævnte svenske Møntordninger og i de danske Forordninger for Guldsmidearbejde af 1496 og 1515. — Dines skulde kun staa til Rette overfor Kongen selv, men de andre personlige Forrettigheder, Told- og Skattefrihed, som Møntmestre ellers nød ogsaa i Møntordningerne af 1480 og 1497 nævnes (maaske tilfældigt) ikke; derimod skulde han være fri for Slagskatten, „saa længe vor Naade tilsiger“. (Slagskatten i Sverige 1497 var en halv Gylden af hver kønsk Mark Guld og en halv Stockholms Mark o: 12 Ørtuger af hver kønsk Mark Sølv). Han var pligtig paa Tilsigelse at formønte aarlig 20 Mark Guld og 20 Mark Sølv paa egen Bekostning af Guld, Sølv og Kobber, som Kongen leverede, og skulde selv tage Skade for Svind i Ilden o:

som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aarene 1759 og 1760. S. 4.

¹ Danske Magasin III (1747) S. 270 ff. og S. 331 ff.

² Handlinger rörande Skandnaviens historia. 19 Del. Stkh. 1834 Nr. 3 (S. 11) og 4 (S. 13).

³ Suhm har her ved en Tryk-, Læse- eller Afskriverfejl det meningsløse „tiil food“.

under Omsmeltningen. Denne Forpligtelse er næsten ordret overensstemmende med Møntordningen af 1497. Og ligesom i 1497 indfojes Bestemmelser til at befordre Møntvirksomheden: Købmænd, der vil føre Guld, Sølv og Billon til Mønten, faar frit Lejde og Toldfrihed, og Møntersvende, som kommer og vil tjene, skal ogsaa være „felige“, undtagen „vore og Rigens Fjender“.

Den 11. April 1513 leverede Hans Mikkelsen, Borgmesteren i Malmø, Kongen „5500 Mark, som Møntmesteren sammesteds har møntet og leveret ham af det Sølv, Kong Hans antvordede samme Møntmester, da hans Naades Søster drog her af Slottet [i København]“¹. — Den Pengesum, der her er Tale om, maa være slaaet i Kong Hans' Navn, efter al Sandsynlighed er det de velkendte Skillinger af 1512. Og Møntmesteren er vistnok den Hans Sever, som kun kendes fra en Gravsten i Lunds Domkirke². — Om hvad der er udmøntet efter Ordningen af 1513, foreligger der desværre ingen Aktstykker. — Af de i vore Dage foreliggende Mønter kendes hverken rhinske Gylden eller Skillinger, men kun Hvide. Hviden af 1513 er forholdsvis sjælden, og der kendes kun tre Varianter³. Det tyder paa, at Udmøntningen ikke har været saa overmaade stor, i al Fald ikke i Sammenligning med Kong Hans' og de ældre danske Hvide. Betragter man Møntens Præg, skulde man antage, at den første var slaaet efter Kongens Kroning, i modsat Fald skulde man vente Titlen *Electus rex* i det mindste antydet i Omskriften; men Kongens Navnebogstav er tværtimod kronet, og ydermere er en lille Krone anbragt mellem Omskriftens Begyndelse og Slutning. Christiørn II kronedes den 11. Juni 1514; der er meget Sandsynlighed for, at Hviden netop er blevet udmøntet som Kastemønt ved Kroningsfesten; Aarstallet 1513 paa Møntens Bagside er ingen Hindring for denne Antagelse; det kan blot antyde: udmøntet efter Møntordning af 1513.

Hvorledes svarer saa de bevarede Mønter til Møntordningen? Ja, der staar det ilde til. 9 Exemplarer i den kgl. Mønt- og Medaillesamling vejer fra 0,59 til 0,82 g. og i Gennemsnit 0,71 g. Selv

¹ SUHM, Nye Samlinger II S. 117. „Hans Naades Søster“ er Kurfyrstinde Elisabeth af Brandenburg. Datoen for hendes Besøg og Afrejse fra København er ikke fundet.

² JOHAN CORYLANDER, Berättelse om Lunds Domkyrka. Lund 1884 S. 127.

³ H. H. SCHOU, Beskrivelse af danske og norske Mønter (Kbhvn. 1926) S. 23.

om man fortolker velvilligt og regner med Slid i Omløbet i det 16. Aarhundrede, Oxydering i Jorden i to—tre Hundrede Aar og Vægttab ved Rensning i Nutiden, er der en uoverkommelig Afstand til det forordnede 1,04 g. Hviden af 1513 er altsaa i det Ydre paa ingen Maade bedre end sine Forgængere¹. Noget bedre forholder det sig med Lødigheden. Stadsguardein Heise har velvilligt prøvet to Exemplarer, der viste sig at holde 230 og 250 Tusinddele, det ene Exemplar altsaa $\frac{4}{1000}$ over, det andet derimod $\frac{16}{1000}$ under det lovbestemte. Det viser, hvor umuligt det er at møde med Nutidens Krav om Nøjagtighed, naar Talen er om middelalderlige Udmøntninger.

Aaret efter udkom en ny og forbedret Møntordning „efter menige Danmarks Riges Raad og Samtykke . . . menige Rigens Indbyggere til Gavn, Bestand og Forbedring“ og en Dag i Sommeren 1514 fik Dines Møntmester Kongens Brev² om den nye Mønt, hvis Bestemmelser lader sig saaledes omregne og opstille i Skema:

	Stk. paa kølnsk M.	Raavægt (kølnsk M. 230 g.)	Finhed		Finvægt g.	Stk. paa rhinsk Gylden
			Karat og Lod	$\frac{1}{1000}$		
Nobel	16	14,375	23 $\frac{1}{2}$	979,16	14,08	16
Rhinsk Gylden	72	3,194	17 $\frac{5}{8}$	734,37	2,35	1
Sølvgylden	8 $\frac{1}{2}$	27,06	14	875	23,68	1
$\frac{1}{2}$ Sølvgylden	17	13,53	14	875	11,84	2
$\frac{1}{12}$ Sølvgylden	58	3,96	8	500	1,98	12
Skilling	88	2,61	6	375	0,98	24
Hvid	220	1,05	5	312,5	0,33	72
Blaffert	496	0,46	5	312,5	0,14	144
Penning	864	0,27	4	250	0,07	288

Hovedmønten, den rhinske Gylden, er i Kongebrevet egentlig anført med Holdighed 18 Karat Nobelguld; det giver en lidt besværlig Omregning: $18 \times 23\frac{1}{2} : 24$ eller som ovenfor anført $17\frac{5}{8}$ Karat. Af den rhinske Gyldens Finvægt og af Sølvgyldenens Fin-

¹ Se Vægtangivelser i Numismatisk Forenings Medlemsblad XI 15. Maj 1929 (Assens Fundet).

² SUHM, Nye Samlinger II S. 141. Uden Sted og Datum opført mellem Breve, daterede 27. Juni og 15. August 1514. (Den norske Møntordning er dateret 3. Aug. 1514).

vægt fremgaar, at Forholdet mellem Guld og Sølv var fastsat omtrent som 1 : 10, et Forhold, der uheldigvis ikke svarede til udenvæltts Regning, hvor Forholdet i Samtiden snarest var 1 : 11.

Skillingen, der i al Fald foreløbig blev den eneste Mønt af hele Systemet, der udprægedes, blev forbedret med ikke mindre end en Tredjedel. Møntordningen var altsaa langt over, hvad Haandfæstningen krævede. Meningen maa have været at bringe det danske Møntvæsen nogenlunde paa Højde med det lybske, men ogsaa kun nogenlunde, for medens den danske Skilling skulde veje 2,61 g. og 0,98 g. fint, vejede den lybske efter 1492 2,26 g. og 1,27 g. fint¹. Maaske de Udmøntninger, som Hertug Frederik netop i 1514 lod foretage i Husum efter lybsk Forbillede, har øvet Indflydelse paa den danske Møntordning af 1514.

Den 6. Maj 1515 leverede Dines Blicher Kongen selv 900 Gylden i hele Skillinger af den nye Mønt og den 3. Juli ligeledes 600 Gylden i hele Skillinger². Gylden er her som oftere kun en Regningsmønt, kun et Udtryk for 24 β . De to nævnte Udmøntninger har altsaa udgjort 36 000 β -Stykker. — Hvide efter den nye Møntordning er næppe blevet slaaet; de gamle Hvide vedblev at være gængse, men blev regnet for $\frac{1}{5}$ af de ny Skillinger.

Der foreligger nu Skillinger med Aarstal 1514 og 1515; og det er ikke let at afgøre, hvilken af de to Slags der ovenfor er Tale om. Christiern II's Skillinger er af en ny Type, der mere ligner Kong Hans's rhinske Gylden end hans Skilling. Aargangen 1514 er sjælden, der kendes 4 Varianter, hvoraf de to (ældste) viser Kongebilledet med Glorie; det er altsaa Hellig Kong Knud, ligesom paa Kong Hans's Mønter. Aargangen 1515 er forholdsvis almindeligere; der kendes henved 20 Varianter³. Saa vidt det sparsomme Materiale tillader at skønne, er Skillingerne af Aargang 1514 betydelig tungere end Aargangen 1515. De to Exemplarer i Møntsamlingen vejer nemlig 2,18 og 2,25 g., hvorimod 14 Exemplarer sammesteds af Skillingen 1515 varierer fra 1,45 g. til 2,15 g. med Gennemsnitsvægt 1,89 g. Selv den vægtigste Skilling 1514 afviger dog i betænkelig Grad fra Møntordningens Bestemmelser.

¹ WILHELM JESSE, Der Wendische Münzverein. Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte N. F. VI Lübeck 1928. S. 211.

² SUHM, Nye Samlinger II S. 149.

³ H. H. SCHOU S. 23.

I Følge Christiern II's aabne Brev for Sjælland af 24. August 1515 synes der i denne Sommer at være kommet en ny Møntordning, „Skikkelse paa en ny Mønt, som vor Møntmester i Malmø herefter mønte skal“¹. Den nærmere Ordlyd kendes dog ikke, og det er maaske ikke udelukket, at Udtrykkene kan sigte til Møntordningen af 1514. 24 Skilling skulde som hidtil gælde en rhinsk Gylden, men Hviden blev yderligere nedsat: „6 danske Hvide af den gamle Mønt skal gaa paa en Skilling“. Det forbødes at indføre ringholdigt Sølv og at udføre den nye danske Mønt og ej heller den anden Mønt, danske Hvide eller Skillinger. — Skillingerne 1515 og følgende Aargange betegner sig — i Mod-sætning til Skillingen 1514 — som „Ny Mønt“, moneta nova. Hvis det skal have nogen særlig Mening, maa det vel hentyde til ny Møntordning, og det har næppe været Forandringer til det bedre. Foruden de ovenfor nævnte Skillinger med Aarstal 1514 og 1515 foreligger Skillinger fra 1516 og 1517 samt uden Aar. Aargangene 1516 og 1517 er af en helt anden Type, i Hovedtrækkene som Kong Hans's Skillinger fra 1512, blot med en Ramme af tre Buer omkring Skjoldet paa Forsiden. Desuden er disse Skillinger vægtigere end Aargangen 1515, idet 6 Exemplarer i den kgl. Mønt- og Medaillesamling varierer fra 2,15 til 2,42 g. med Gennemsnitsvægt af 2,30 g. Skillingerne uden Aarstal, der er af samme Type som Aargangen 1515, er af to Slags, der kun er forskellige ved, at de danske Løver i Skjoldet enten har krogede eller glatte Haler, en Forskellighed, som ogsaa gør sig gældende ved den paafølgende Klippingeudmøntning. Vægten af den første Slags varierer i den kgl. Samlings 9 Exemplarer fra 1,54 til 2,05 g. med 1,85 g. i Gennemsnit. Stadsguardein Heise har velvilligt prøvet Lodigheden af et Exemplar fra Assens Fundet (Nr. 163, Schou 9), der viste sig at holde $\frac{330}{1000}$, altsaa $\frac{45}{1000}$ mindre, end hvad Møntordningen af 1514 bestemte. Vægten af den anden Slags synes at være lidt større, saavidt det sparsomme Materiale tillader at skønne, idet 3 Exemplarer vejer 1,90, 2,00 og 2,18 g. eller 2,03 i Gennemsnit; men til Gengæld synes de at være lidt mere kobberholdige. Foruden Skillinger foreligger endvidere Nobler med Aarstal 1516 og 1518 og Sølvgylden som Afslag af de samme Stempler.

¹ SUHM. II S. 133.

Christiern II's Nobler er ganske af samme Præg som Kong Hans' af 1496 og 1502. Navnet, afledt af det *ædle* Metal, fører Tanken hen paa England, paa Rosenoblerne, som fra Midten af det 14. til det 17. Aarhundrede var en yndet Handelsmønt i Nordeuropa. Men Præget med Kongen, der sejler i det roseprydede Skib, har intet tilfælles med den danske Mønt, og Vægten, 7,776 g.¹, er ogsaa ganske anderledes. Derimod er Kong Hans' Nobel (og altsaa ogsaa Christiern II's) en nøje Efterligning af den romerske Konge Maximilians *groote gouden real* 1487, saaledes som den prægedes i Holland². Endogsaa Detailler som det saakaldte gelderske Kors, der er anbragt mellem Omskriftens Begyndelse og Slutning, og Rosen i Afsnittet, Dordrechts Møntmærke, er kommet med paa den danske Eftermøntning. Ogsaa Vægten stemmer saa godt overens, som man kan vente. Den nederlandske Guldreal var i Følge Regnskaber slaaet af 24 Karat fint Guld, 16¹/₂ paa en troysk Mark, d. v. s. den skulde veje 14,9 g. Bevarede Exemplarer vejer 14,80 g. Kong Hans' to Noble 1496 i den kgl. Samling vejer 14,75 og 14,70 g. hvad der er lidt knebent, men til Gengæld vejer den eneste eksisterende tredobbelte Nobel 44,72 g., hvad der fuldt ud opfylder den nederlandske Møntordnings Krav ($3 \times 14,90$). — Christiern II's Noble viser en lille Nedgang i Finhed og i Raavægt i Følge Møntordningen af 1514. De kendte Noble fra 1516 vejer 14,0—14,3 g. og fra 1518 14,2—14,5 g. Man kunde have ventet en større Nøjagtighed i Justeringen af disse kostbare Mønter; naar det ikke er Tilfældet, maa de bevarede Exemplarer siges at svare godt nok til Møntordningens 14,375 g., saaledes som den lader sig udregne, naar Vægten af den danske kølnske Mark sættes til 230 g.

Med Nobelstemplerne er tillige taget Afslag i Sølv; der foreligger altsaa Sølvgylden fra Aarene 1516 og 1518 samt fra 1523, det Aar, da Kongen gik i Landflygtighed. Den saakaldte Sølvgylden fra Kong Hans er højst mistænkelig; den nævnes ikke i samtidige Aktstykker og ikke heller i de mange nederlandske og tyske Valuationer fra det 16. Aarhundrede. Derimod findes den afbildet

¹ ROBERT LLOYD KENYON, *The gold coins of England*. London 1884 S. 76 og 84 (Henrik VII og VIII's Ryals: 120 grains) pl. VII 49 og VIII 55.

² P. O. VAN DER CHIJS, *De munten der voormalige graafschappen Holland en Zeeland*. Haarlem 1858. S. 503, pl. XVII 1—2.

vistnok for første Gang i den hamborgske Boghandler, Berndt Arndts' Müntz-Buch, hvis Efterskrift er dateret 20. Maj 1610. Men Billederne her er ikke alle lige gode at stole paa; det har næppe været den gode „Buchvorköper“ muligt at fremskaffe alle de mange Mønter, han afbilder og værdsætter, i originale og tydelige Exemplarer; i mange Tilfælde har han sikkert maattet ty til andenhaands Gengivelser. Det er rimeligvis Forklaring paa, at han f. E. gengiver en Daler fra Frederik II 1577, som naturligvis skal være Bryllupsdaleren fra 1572; han har en Firemark Klipping 1564, som sandsynligvis er en Misforstaaelse for Tomarken, som iøvrigt ogsaa er afbildet, Christiern III' Thaler 1535 er i Virkeligheden en Mark, Frederik I's Thaler 1532 kendes kun som $\frac{1}{4}$ Daler, Hertug Frederiks Mark 1514 er gengivet som en Thaler, og saaledes forstaar man, at ogsaa Kong Hans' rhinske Gylden er blevet aftegnet i forstørret Maalestok som en Thaler, der jo tilmed havde samme Værdi som den rhinske Gylden. Denne Berndt Arndts' Møntbog kom i flere Oplag og Eftertryk, og det er ikke urimeligt at antage, at Afbildningen i denne Bog er Kilden til de støbte Sølvgylden, der nu kendes, og som er blevet til i det 18. Aarhundrede for at tilfredsstille Samlere, indtil de kunde komme over et ægte, præget Stykke, hvilket altsaa var et forfængeligt Haab. Saaledes bliver da Christiern II's „Sølvpendinge paa en Gylden Stykket“ vore første Sølvgylden, Gyldengroschen eller, som de siden kaldtes: Dalere. Dette sidste Navn er som bekendt dannet efter Joachimsdalere, der prægedes i Joachimstal i Böhmen efter 1519. Forbilledet for disse Mønter var de Gyldengroschen, som Erkehertug Sigismund lod slaa i Tyrol 1484 og følgende Aar. De fandt Efterligning i Bremen (1511), men ellers ikke i Nordtyskland før langt senere, saaledes i Lybæk 1528, Lyneborg 1546, Wismar 1547 og Hamborg 1553¹. Men medens disse Mønter sloges til 8 Stk. paa den vejne Mark og saaledes vejede 2 Lod eller en Unce (deraf latinsk: Uncialis), bestemte Møntordningen af 1514 mærkelig nok, at de skulde slaas til $8\frac{1}{2}$ Stk. paa Marken og dog være af samme Værd som den tilsvarende (danske) rhinske Gylden. Det lader til, at man har indset Uholdbarheden af dette. Foreliggende Exemplarer i den kgl. Mønt- og Medaillesamling vejer nemlig 28,85 g. (1516),

¹ JESSE, Anførte Værk S. 141.

28,45 g. (1518), 28,56, 28,78 og 28,98 g. (1523), de kan altsaa ikke være præget i Henhold til Møntforordningen af 1514, men maa være slagne til 8 Stk. paa Marken, saaledes som det var nødvendigt, hvis de virkelig skulde svare til en rhinsk Gylden i Værdi og til det faktiske Forhold mellem Guld og Sølv, der var omtrent 1 : 11.

I 1517 ses Hans Mikkelsen atter at have haft med Møntvæsenet at gøre. Den 27. Maj dette Aar leverede han Kongen 700 Mark paa Regnskab af Mønten¹. Denne Sum svarer til en Udmøntning af 11 200 Skillingsstykker. Hertil var blandt andet medgaaet 100 vejne Mark Sølv, for hvilke Hans Mikkelsen aflagde Regnskab den 12. December 1517¹. Samtidigt gjorde han Regnskab for hvad „Fordel og Slagskat, som paa Mønten faldt“, hvoraf det fremgaar, at Møntregalet atter² udnyttedes som Indtægtskilde i Modsætning til Bestemmelserne i al Fald i Møntordningen af 1513.

Ogsaa i 1518 optraadte Hans Mikkelsen paa Malmømontens Vegne, da han den 12. April leverede Albreth van Gock, Borgmester i København, 500 Mark danske Penge paa Regnskab af, hvad Kongen skyldte denne sin trofaste Tilhænger. Aarstallet leder Tanken hen paa de kendte Sølvgylden, men Udtrykket passer bedre til Skillinger, der enten har baaret Aarstallet 1517 eller været uden Aarstal. De var slagne af det Sølv, Kongen havde givet Hans Mikkelsen til at lade udmønte¹.

Den 10. Februar 1519 fik Hans Mikkelsen Kvittering for 2 Aars Regnskab 1517 og 1518 samt for, hvad Sølv og Guld han har modtaget af Kongens otte Skrivere, nemlig 680 Mark 13 Lod 1 Quintin Sølv og 24 Lod Guld². Det har øjensynlig ikke været store Udmøntninger, der er gaaet igennem Hans Mikkelsens Hænder, det nævnte Sølv strækker næppe til saa meget mere end 60 000 Skillingsstykker, og Guldet svarer kun til 24 Nobler.

Hermed ophørte Hans Mikkelsens Tilknytning til Mønten. Hans Stilling her overtoges af Moder Sigbrits Broder, Herman Villumsen, kaldet Hund. Han optraadte som „Relator“ ved Hans Mikkelsens Regnskab.

Da var der forlængst sket store Forandringer i Møntvæsenet. Christiern II's Rustninger til Sverigstogene og Lønninger til Leje-

¹ SUHM, Nye Saml. II 1—2 Hefte S. 169 og 179, 3—4 H. 143.

² Sstds. S. 149.

tropperne krævede store, rede Pengesummer vel navnlig i Smaa-mønt. Det var vanskeligt at skaffe det fornødne Raasølv til Veje. Det blev umuligt at overholde den Møntfod, som Møntordningen bød, og Udmøntningen maatte gaa saa hurtigt for sig, at der ikke blev Tid til at forme Blanketterne før Prægningen. Saaledes bar det hen mod Klippingerne.

Mulig har Dines Blicher ikke følt sig tiltrukket af Udviklingen, og senest i April 1518 har han fratraadt sin Stilling som Møntmester. Den 23. April fik han et kongeligt Beskærmelsesbrev, „at ingen skal være hans Dommer udi de Sager, som bør før ingen Herre at forhandles uden Hans Naade selv. Han skal blive boende i Malmø eller andetsteds i Riget, hvor ham lyster, og han kan bjerger sig, og han skal være fri for al kongelig og Bys Tynge, hvor han end bor, saa længe han lever. Dog skal han give Told og Cise af, hvad Gods han handler med som andre Undersaatter“¹. — Det er Forrettigheder, som ellers almindeligvis tilsagdes en fungerende Møntmester, der saaledes udstraktes til at gælde for Blicher som afskediget. Han har rimeligvis som andre af Dattidens Møntmestre drevet Købmandsskab ved Siden af. Det har været en ikke upaakrævet Betyggelse for ham, at Kongen saaledes tog Ansvar for hans Virksomhed; selv de bedste Skillinger var jo ikke paa Højde med Møntordningens Krav. — Iøvrigt benyttede Dines Blicher sig ikke længe af dette „Protectorium“; allerede 1522 blev han ansat som Møntmester af Magistraten i Wismar, hvor han med nogen Afbrydelse virkede til sin Død i December 1543².

Den, som overtog Mønten i Malmø efter Mester Dines, og som derefter forestod de store Udmøntninger af Klippinge, var den siden saa navnkundige Jørgen Kock³. Han stammede fra Vestfalen og kom til Danmark som en fattig Mand. Han ægtede her (efter 1510) Sidse Cortsdatter, der sad Enke efter den ansete københavnske Borger Walter Kniphof, og dermed lagdes Grunden til hans Rigdom og anseelse.

Allerede den 4. April 1518 var Jørgen Kock blevet Møntmester. Hans første Regnskabsperiode strakte sig nemlig fra denne Dag

¹ SUHM, Ny^e Saml. II 3—4 Hefte S. 143.

² E. GRIMM, Münzen und Medaillen der Stadt Wismar. Berliner Münzblätter XV Jahrgang Nr. 170. Oktober 1894 Sp. 1729.

³ C. F. BRICKA, Dansk biografisk Lexikon IX Bd. Kbhvn. 1895. S. 320—24.

(Paaske) til den 10. Februar 1519, da han — samtidig med Hans Mikkelsen — aflagde Regnskab for Herman Villumsen. De ufuldstændige Optegnelser¹ tillader følgende Oversigt over hans Udmøntninger:

Før 12. Oktober 1518	30 780	Mark	}	udmøntet af Sølv leveret af Kongen selv, Anders Glob og Hans Mikkelsen efter 4. April 1518.
—	39 000	—		
—	18 100	—		
1. November	500	—		udmøntet af Sølv leveret af Kongen efter 12. Okt.
15. December	1 500	—	}	udmøntet af Penge, leveret af Anders Glob „nu sidst før Jul“.
7. Januar 1519	4 000	—		
? (ikke anfør)	19 000	—		
			14 β	
Ialt 112 880 Mark 14 Skilling				

Denne Sum siges at være udmøntet i „klipte Penninge og dobbelte Skillinge“. Dobbeltskillinger er velkendte fra de vendiske Stæder og Frederik I i Holsten; de er optagne (som $\frac{1}{12}$ -Gylden) i Møntordningen af 1514; men Dobbeltskillinger fra Christiern II foreligger ikke, og de er vel kun udmøntet i ringe Antal. Klippingene udmøntedes med Skillingsstempler og skulde gaa for Skillinger, skønt de var baade undervægtige og kobberholdige. — For at skaffe Materiale til de store Udmøntninger greb Kongen bl. a. til saa ejendommelig en Forholdsregel, som fremgaar af hans Brev til de Ribe Købmænd af 29. November 1518: For at der kan blive tilført Mønten i Malmø Sølv, tillades det Købmændene i Ribe for saa mange Penge, som de faar for Sølv af Møntmesteren, at købe og udføre Øksne mod at erlægge den gamle Told, uanset Kongens Forbud og den nye Told. Møntmesteren skal give hver Købmand en „Certificacie“ paa, hvor meget Sølv han har solgt til Mønten, og hvor mange Øksne han derfor maa købe og udføre². —

Jørgen Kocks anden Regnskabsperiode strækker sig fra 10. Februar 1519 til 19. November 1520, da han kort efter Blodbadet fik Quittering i Stockholm („Relator Didrik Slagheck“); der foreligger Underretning om følgende Udmøntninger³:

1519. 17. Maj 7 400 Mark udmøntet af Sølv, købt i Lybæk i Paasken (24. April).

¹ SUHM, Nye Samlinger. II 3—4 H. S. 146—149.

² Sstds. I 3 H. S. 295.

³ Sstds. II 1 H. S. 180, 186, 3—4 H. S. 152, 157, 158, 161, 163, 170, 171, 174, 176, 177.

1519. 22. Maj	6 000	Mark udm. af Sølv, leveret af Kongen c. 15. Maj og 2 700 ¹ / ₂ — af Sølv, leveret af Anders Glob (købt i Holsten i Fasten).
13. Juli	7 522	— „udi Klippinge Pendinge“
25. Juli	19 000	—
17. Sept.	13 000	—
24. Dec.	8 000	— i Klippinge
Julen	10 500	— i Klippinge Pendinge
1520. 18. Januar	29 000	— „udi denne nye Mønt“
8. Marts	54 000	— „i Klippinger“
7. April	55 000	— danske Pendinge
17. April	30 000	—
21. April	21 000	—
23. April	25 000	—

Ialt 287 100¹/₂ Mark

Skønt det kun undtagelsesvis udtrykkeligt siges, maa de leverede Mønter alle antages at være Klippinge. Udmøntningen i Januar 1520 angives at være „ny Mønt“, uden at det dog oplyses, hvori denne adskiller sig fra den gamle. —

Den 13. December 1521 fik Jørgen Kock atter Kvittering for sin Virksomhed „fra den første Dag han blev Hans Naades Myntemester og indtil denne Dag og bliver han min Herre deraf aldeles intet skyldig, og er min Herre hans fuldkommelige Tilstander til hvis Mønt han paa hans Naades Vegne møntet har for alle som ham derom kan tiltale og holder ham altingest uden Skade“¹ — Møntmesteren har aabenbart følt Trang til at sikre sig mod Anklagen for Falskmøntneri for den saa ildesete Klippingemønt. Der vides iøvrigt intet om Udmøntning i Tiden mellem November 1520 og December 1521; men 1521 var Jørgen Kock i Stockholm og hentede Sølv, bl. a. modtog han den 22. Juni 59 vejne Mark 4 Lod af Fru Christinas Sølv, 113 vejne Mark 6 Lod Sølv fra Stockholms Borgere og 51 vejne Mark 15 Lod af Kongens Sølv. Andre Pengesummer førtes fra Tavastehus i Finland til Stockholm og afleveredes til Jørgen Kock paa Mønten, ret som om det var her, han skulde øve sin Virksomhed². I Julen 1521 leverede

¹ SUHM, Nye Samlinger, II 3—4 H. S. 184, 185, 191, 192.

² Register paa Sølv, som Jørgen Kock Myntemester annammer paa Stockholms Slot. N. J. EKDAHL, Christiern II:s Arkiv I Stkh. 1835 S. 161. — EDW. GRÖNBLAD, Nya källor till Finlands medeltidshistoria Kbhvn. 1857. I S. 709.

Jørgen Kock 2142 Mark til Lønning af Kongens Drabanter, og senest den 21. Januar 1522 leverede han Moder Sigbret, der jo var saa godt som Finansminister, 55 500 Mark¹. Bevarede Aktstykker viser, at Ansættelsen af Møntersvende kunde høre under Moder Sigbrets Virkefelt, og at Udleveringen af Sølv til Møntmesteren ogsaa gik gennem hendes almægtige Hænder². Den 20. December 1522 leverede han atter Moder Sigbret 55 000 Mark paa Regnskab „udi Fadeburet“¹. — Det opgives desværre ikke i hvad Mønt, snarest har det vel været Klippinge. Langfredag den første April 1523 leverede Jørgen Kock 41 948 Mark i Mønt til Kongen selv i København. Det er muligt, at dette Beløb har været præget i i de kendte Sølvgylden 1523; de var brugbare paa Kongens forestaaende Udrejse i Modsætning til den danske Sølvmønt. Som den forsigtige Mand han var, fik Jørgen Kock samme Dag „Quittantia Quittantiarum, at han har gjort min Herres Naade god Rede og Regnskab for alt det Sølv, Kobber og Pauiment, han af min Herres Naade opbaaret og i Mønt igen leveret haver, siden Guds Aar skrevet 1521, han da sidst Regnskab gjorde og saa derfra regnendes igen og indtil i Dag han nu igen derfor Regnskab gjorde, og bliver min Herre deraf intet skyldig efter det Registers Lydelse, han min Herre nu derpaa overantvordet haver“¹. Samtidig stadfæstede Kongen de Malmøborgeres Valg af Jørgen Kock til Borgmester „og beføl ham Malmø Stad, at han skulde holde ham den til gode, til hvilket han gjorde sit bedste og holdt den saa længe, som ham muligt var“³. — Tre Uger efter drog Kongen ud paa den lange Rejse, lokket af det forfængelige Haab om Kejserens Hjælp mod sin oprørske Adel. Hvis man turde tro ham selv, tog han ikke med sig „uden 8 eller 10 Tusind Gylden i Sølv-mønt“⁴, altsaa kun omtrent en Tredjedel af den Pengesum, Jørgen Kock afleverede. Dermed slutter følgende Beretningen om Christiørn II's danske Mønter. Hvad der blev udmøntet i Norge under hans

¹ Suhm, Nye Samlinger. II 3—4 H.S. 184; 185, 191, 192.

² Brev fra Poppus Occo til Fru Sigbrith Moder, at Overbringeren Jacob Henhamer, Muntergesel maatte faa Arbejde paa Mønten. 5. Sept. 1521. — Kvitteringer af 8. Sept. og 30. Okt. 1522 fra Jørgen Kock. Ekdahl S. 303: 22/12 1522.

³ HENRIK SMIDTS Krönike. Samlinger till Skånes historia och beskrivelse 1871 S. 17. EKDAHL, Christiørn II's Arkiv II S. 374.

⁴ C. F. ALLEN, Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiørn II og Frederik I Historie. Kbhvn. 1854 S. 13 og 68.

Regering og siden ved hans Tilbagekomst, er en anden Historie, som det være de interesserede norske Numismatikere forbeholdt at greje.

Men drog Kongen end af Lande, blev dog hans Klippingemønt tilbage, og det vil være passende korteligt at betragte Afviklingen af denne Mønt og dens Eftermæle.

Det var kun et Udslag af den almindelige Utilfredshed, naar f. E. de nederlandske Landsknægte, som laa i Roskilde og Køge, gjorde Skrue overfor Henrik Gøje, Christiern II's Befalingsmand i København, og forlangte i Sold „Halvdelen tykke Sølvpenninge om Maa-neden og anden Halvdelen Klippinge“; medens Henrik Gøje for-handlede og fik Knægtene til at tage „Klippepenninge“, gjorde Hertug Frederik Landgang ved Korsør (1. Juni 1523)¹. — Allerede i Frederik I's Brev til de jyske Raader nævnes blandt Klagepunkterne over Christiern II „en unyttig Mønt . . . som ikke var andet end Kobber“. For at kunne inddrage Klippingene paalagde Frederik I og Rigsraadet den 13. Juli 1523 en ny Skat i Jylland: hver Mand skulde udrede en Lod Sølv inden den 15. August. I Følge den nye Møntordning, som kom den 10. August, skulde de gamle Mønter indleveres og ombyttes med nye efter Kurs, — den nye Mønt, man vilde sætte i Stedet, var jo Frederik I's Lejrskillinger, der ogsaa var en undervægtig Krigsmønt. Der opstod derfor en saadan Misnøje og Gjæring blandt Menigmand, at Kongen maatte udstede aabent Brev om, at Klippingerne ikke skulde afskaffes, siden Indbyggerne ikke ønskede det; men han advarede dog mod de skadelige Følger heraf². — Da saa Faren fra Christiern II drev over i Slutningen af 1523, gav Rigsraadet i Brev af 25. Februar 1524 Ordre til at ommønte Klippingene. De deltes efter deres Godhed i fire Slags, som beskrives ret nøje³:

De første og bedste Klippinge bar „et kronet Skjold med tre Leoner med udrakte Tunger og med kroget og kruset Rumpe og et Kors under Vaabenet med Liljer i Enden“. De svarer til H. H. Schous Møntværk Tavle 2 Nr. 26 [og 30!]. De skulde ommøntes til 14-Penninge.

¹ Se Note 4 Side 14.

² C. F. ALLEN, *De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536*. IV 2 S. 66—86. A. HEISE, *Bondeopløb i Jylland i Kong Frederik I's Tid*. Historisk Tidsskrift 4. R. 5 Bd. S. 275.

³ *Danske Magasin* II S. 126 ff. Luxdorph, *Anførte Afhandling* S. 8 f. Kong Frederik den Førstes danske Registranter udg. Kr. Erslev og W. Møllerup. Kbhvn. 1879 S. 40 ff.

Den anden Slags Klippinge var „tegnet med tre Leoner uden Tunger og med en slet Rumpe og et slet dobbelt Kors ud med Siderne“. De svarer til H. H. Schou Nr. 31, der er stærkt kobberholdige i Modsætning til foregaaende. De skulde ommøntes til 6-Penninge.

Den tredje Slags Klippinge var „tegnet med slet dobbelt Kors og et trindt Øje i samme Kors hart op til Skjoldet, og paa den Side, som Kongens Billede staar paa, er tegnet udi Æblet som der var tre Ruder udi“. De kendes ikke i vore Dage. De skulde ommøntes til Hvide.

Den fjerde Slags Klippinge var „tegnet med forskrevne tre Leoner uden Tunger og et slet enfoldigt Kors ud med Skjoldet og et Kloverblad udi Kongens Æble paa den anden Side“. Heller ikke disse Klippinge er bevaret til Nutiden, og de 3-Penninge, som de skulde ommøntes til, er mærkeligt nok ligesaa lidt kendte.

Ariid Huitfeldts Ord gengiver et følgende Slægtleds Dom over Christiern II som Møntherre: „Alt huis hand dog samlede / forslog hannem intet til huis Krig hand førde. Hand bleff forarsagit at slaa Klippinge / som icke vaare bedre end Kaaber Oc fick der aff Naffn at man kaldit hannem Kong Klipping / Som de Danske Rim udviser / *Lector Paulus Elias* gjorde / som endnu vancke iblant os / uanseet at hans Haandfestning formelder / hand skulde lade mynte god Mynt / lige ved Stædernis / huilcken Mynt bleff foract/ saa vel som hand selff. Alle Kiøbmænd skyde der offver dette Rige/ med deris Kiøbmændskaff. Oc huem som selge vilde eller kiøbslaa aff huis ringe deel / som ankom / da maatte de kiøbe effter Stædernis Mynt / eller Rinske Gylden / Oc hialp intet / huercken Gallie / Steyle eller straff / hand der imod optenckte / oc paa finde kunde“¹.

Samtidens Mening udtrykte Poul Helgesen², saaledes som Huitfeld hentyder til, i en Fortsættelse af den danske Rimkrønike, hvor Kongen indføres talende:

Jeg loed oc slaa en skendelig Mynt
Som aldrig vaar før i Danmarck begynt,
Jeg kalledis Konning Klipping i samme stund
For jeg fand først paa den falske fund“.

¹ ARRILD HUITFELD, Danmarckis Rigis Krønike. Kbhvn. 1652. Folio. S. 1137.

² H. RØRDAM, Poul Helgesens „danske Rim“ om Christian II. Kirkehistoriske Samlinger V Række I Bd. S. 558 ff.